

Het beste van Berlijn in 6 routes

Route 1 Mitte p. 18

Mitte is het hart van Berlijn. Rond de oude grens van Oost en West vind je de belangrijkste bezienswaardigheden, winkelstraten en een zeer grote diversiteit aan restaurants.

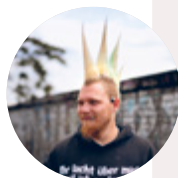

Route 2 Prenzlauer Berg p. 38

Deze buurt onderging na de val van de Muur een facelift. De oude arbeiderswijk transformeerde tot de meest gewilde woonwijk van de stad. Dit is dé plek voor *Kaffee und Kuchen*.

Route 3 Friedrichshain p. 58

In deze alternatieve buurt leven oude ossi's zij aan zij met punkers, jonge kunstenaars en studenten. Aan de Spree bruist het van de creativiteit.

Route 4 Charlottenburg & Schöneberg p. 78

Charlottenburg is terug: er gebeurt weer van alles rond het eens zo verloederde Bahnhof Zoo. In Schöneberg sprak John F. Kennedy ooit het legendarische '*Ich bin ein Berliner*' uit.

Route 5 Kreuzberg p. 98

Deze wijk is in tweeën verdeeld. '36' is het bonte, wat rauwere deel. In het rustigere '61' vind je klassieke straten en parken met mooie musea.

Route 6 Neukölln p. 118

Neukölln is een zeer diverse wijk en verandert elke dag. Tempelhofer Feld en Schillerkiez zijn erg hip en geliefd. In Rixdorf ervaar je een gezellig dorpsgevoel.

Over onze local

In het alternatieve Berlijn voelt Vera zich helemaal thuis. Elke *Kiez* (wijk) is compleet anders en dus gaat ze er veel op uit om overal de nieuwste hotspots te ontdekken. Zo skeelert ze graag op Tempelhof (het vroegere centrale vliegveld), schrijft ze (blogs) in een café of brengt ze met vrienden de middag door in een van de vele biergartens.

Local

Vera Beunen

Tip

Café am Neuen See is vanwege de locatie en de sfeer mijn favoriet. Voor een unieke en historische dagtrip moet je zeker naar de Teufelsberg.

Werk

Business control manager

Time to Momo in Berlijn

Stap je hotel uit en loop regelrecht naar de leukste wijken van de stad. Onze auteurs vertellen je waar je nieuwe restaurants vindt en waar je moet zijn voor de beste koffie of dat lokaal gebrouwen bier. Bij Time to Momo slaan we de dertien-in-een-dozijn-winkelstraten over en wandel je, terwijl je onderweg een bezienswaardigheid meepikt, naar de tofste winkels, vintage markten, creatieve hotspots en fijne parken waar de locals zelf graag komen. Onderweg kom je langs nog veel meer interessante adressen, dus kijk goed om je heen.

Jij gaat Berlijn ontdekken! De stad van Oost en West, van Checkpoint Charlie, de Brandenburger Tor en de Reichstag, van biergartens, *Currywurst* en het wereldberoemde nachtleven. Omdat Berlijn niet één stadscentrum heeft, is elke wijk bijna een gemeenschap op zich. Met een eigen sfeer, een eigen centrum en tal van bezienswaardigheden, winkels en restaurants. Of je nu van kunst houdt of van geschiedenis, uit wilt gaan tot in de vroege uurtjes of eindeloos wilt shoppen, voor iedereen is er de perfecte buurt. En lekker eten, dat kan overal. Wij laten je zien waar.

Haal alles uit je stedentrip

Met de zes routes in deze gids kun je te voet en in je eigen tempo de leukste wijken van de stad ontdekken. De routes leiden je langs musea en bezienswaardigheden, maar laten je vooral ook zien waar je lekker kunt eten en drinken, shoppen en leuke dingen kunt doen. We tippen je de beste adressen waar we zelf ook graag komen, dus misschien komen we elkaar wel tegen.

Op de overzichtskaart voor in de gids kun je zien door welke delen van de stad de routes lopen. Voor een gedetailleerde plattegrond per route ga je naar het begin van het betreffende hoofdstuk. Daarop vind je ook de adressen en de legenda. Aan de kleur van de bolletjes kun je zien om wat voor soort adres het gaat. Verderop in het hoofdstuk wordt elk adres steeds uitgebreid beschreven en vind je de adresgegevens, openingstijden en bereikbaarheid.

Prijsindicatie

Om je een idee te geven van de prijzen in restaurants, vind je bij de adresgegevens een, twee of drie eurotekens. Ze geven de gemiddelde prijs aan van een ontbijt-, lunch- of hoofdgerecht. € is tot 15 euro, €€ is 15 tot 35 euro en €€€ is 35 euro of meer. Entreprijzen van bezienswaardigheden zijn reguliere tarieven.

Goed om te weten

Over het algemeen kun je in winkels van maandag tot en met zaterdag tot 20.00 uur terecht, maar er zijn uitzonderingen. In het voormalige West-Berlijn sluiten veel kleinere winkels op zaterdag al om 16.00 of zelfs 14.00 uur. Op zondag zijn alle winkels gesloten, ook de supermarkten.

Bij de meeste restaurants is de keuken de hele dag open en bij sommige kun je zelfs tot ver na middernacht iets eten. De mythe dat je in Berlijn alleen maar *Bratwurst* kunt krijgen, is gelukkig niet waar. Je vindt in de stad steeds meer toprestaurants. Typisch zijn de vele *Frühstückscafés*, waar je vaak tot 17.00 uur terecht kunt voor een ontbijt. In het weekend gaan Berlijners graag brunchen, mét een glaasje sekt.

Een fooi geven hoeft niet, maar wordt gewaardeerd (5 tot 10 procent is gebruikelijk). Houd er rekening mee dat je op veel plekken alleen met cash kunt

betalen. Ook in Berlijn heerst een rookverbod in bars en restaurants, al wordt daar losjes mee omgegaan. Een vuistregel is: in kleine zaken (minder dan 75 vierkante meter) mag nog gerookt worden als er geen eten wordt geserveerd; grotere locaties hebben een aparte rookruimte en zijn verder rookvrij.

Berlijners zijn dol op biologisch eten en gaan graag naar de markt. Vooral in het oostelijke deel, Mitte en Prenzlauer Berg, kom je op bijna elke straathoek een biologische supermarkt of reformwinkel tegen. En ook vegetarische en vegan eettentjes vind je door de hele stad.

Typisch Berlijn

Ook na de val van de Muur, de Wende (ommekeer), is Berlijn nog altijd geen echte eenheid. West blijft West en Oost blijft Oost. Een echt centrum ontbreekt, elke stadsdeel heeft zijn eigen unieke wijken, die *Kiez* worden genoemd. Een eigenaardigheid is de huisnummering, die zelfs gevorderde bezoekers van de stad tot wanhoop kan drijven. Even-oneven kennen ze hier niet. In plaats daarvan geldt het oude hoefijzerprincipe, dat nog uit het vroegere Pruisen stamt. Zo kan nummer 10 tegenover nummer 220 liggen. Een hulpmiddel zijn de kleine spiekbordjes onder de straatnaamborden, die aangeven welke nummers zich in het blok bevinden.

De meeste mensen in het voormalige West-Berlijn spreken goed Engels. In het oosten zijn de bewoners (vooral mensen boven de vijftig) opgegroeid met Russisch als tweede taal.

Nationale feestdagen

Op Duitse feestdagen zijn winkels en markten over het algemeen gesloten en kunnen openingstijden van bezienswaardigheden anders zijn. Berlijn kent naast nieuwjaarsdag, Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren en kerst de volgende eigen feestdagen:

1 mei > Dag van de Arbeid (*Maifeiertag*)

3 oktober > Dag van de Duitse Eenheid (*Tag der Deutschen Einheit*)

31 oktober > Hervormingsdag

Vervoer

Trein

De **trein** is het ideale vervoersmiddel om vanuit Nederland en België naar Berlijn te reizen. Vanuit Nederland duurt de treinrit ongeveer zeven uur en vanuit België ruim negen uur. Je stapt uit op Berlin Hauptbahnhof, waar de S-Bahn-lijnen S3, S5, S7 en S9 je verbinden met alle belangrijke haltes in de stad. Boek je tickets via de app of de site van Deutsche Bahn (bahn.de) of via de app of de site van NS Internationaal (nsinternational.com). Ook GoVolta biedt (betaalbare) treintickets aan vanaf Amsterdam, Amersfoort, Deventer en Hengelo (govolta.nl). Reis je liever 's nachts? Boek dan een bed in de **European Sleeper** (europeansleeper.eu).

Auto

Kom je met de **auto** naar Berlijn, denk er dan aan dat je in de binnenstad een milieusticker op je auto moet hebben. Die is onder meer verkrijgbaar bij de ANWB. Mocht je een auto nodig hebben binnen de stad, dan is een gedeelde auto een goede optie. Auto's van Miles (miles-mobility.com) en Free2move (free2move.com) vind je overal in de stad.

Vliegveld

Berlijn heeft sinds 2020 een nieuw **vliegveld**: Berlin Brandenburg (BER). Vanuit hier is het centrum goed bereikbaar per openbaar vervoer. Met vier treinverbindingen (RE7, RB14, RB22 en de Airport Express, FEX) en twee S-Bahn-lijnen (S45, S9) ben je snel op je plaats van bestemming. Let op: koop een kaartje voor zones A, B en C, aangezien de terminals net buiten zone B vallen. Een taxi van Terminal 1 en 2 naar Alexanderplatz is ongeveer veertig minuten onderweg en kost tussen de 50 en 60 euro.

Openbaar Vervoer

Het ov-net bestaat uit **trams, bussen, metro's** (U-Bahn) en **S-Bahnen**. Achter in deze gids vind je een kaart met de U- en S-Bahnlijnen. Voor reizen binnen het centrum koop je een kaartje voor zones A en B (*Einzelfahrausweis Regeltarif AB*) voor 4 euro. Een kaartje voor zone C koop je alleen als je van of naar het vliegveld of naar Potsdam reist. Het kaartje is na het afstempelen twee uur geldig in alle vormen van openbaar vervoer, maar geldt alleen als enkele reis. Ga je terug, koop dan opnieuw een kaartje. Vergeet niet om het ticket af te stempelen bij het

instappen. Voor een korte afstand koop je een *Kurzstrecke* (2,40 euro), waarop je maximaal zes bus- of tramhaltes, of drie U- of S-Bahnhaltes kunt reizen. Je kunt *Kurzstrecken* en *Einzelfahrausweise* ook per vier tegelijk kopen om kosten te besparen – of kies voor een dagkaart (9,90 euro).

Ook is er de **Berlin WelcomeCard** voor 48 uur (26 euro voor zone A en B), 72 uur inclusief toegang tot alle vijf de musea op het Museumsinsel (54 euro) of 6 dagen met allerlei extra's (99 euro). Bij een WelcomeCard krijg je ook een boekje met kortingsbonnen voor allerlei bezienswaardigheden.

De trams, U- en S-Bahn rijden doordeweeks tot circa 0.30 uur. In het weekend rijden sommige U- en S-Bahnen de hele nacht door. Er is ook een netwerk van **nachtbussen** (herkenbaar aan de letter N voorop) die door de hele stad rijden. Kijk voor meer informatie over tickets, prijzen en verkrijgbaarheid op bvg.de of download de BVG-app.

3x in de buurt van het station

1 Bij **Wildes Fräulein** krijg je het alpengevoel. Het interieur bestaat vooral uit hout, de lampen zijn gemaakt van koebellen en je kunt dineren in een skigondel. Je bestelt hier specialiteiten uit de Alpen, zoals *Käsespätzle*.
hilda-geiringer-weg 6, +49 3020219904, wildes-fraeulein.de, open dagelijks 10.00-21.00

2 **Tucano Coffee** is een koffiezaak om de hoek van het station, bekend om zijn kleurrijke interieur. Hier bestel je koffie gemaakt van duurzaam verbouwde bonen, gebak en gezonde snacks.
rahel-hirsch-strasse 10, insta @tucanocoffee.berlin, open ma-vr 8.00-16.00, za-zo 9.00-17.00

3 Deze historische biergarten ligt direct aan de Spree. Hier bestel je Duitse gerechten met een moderne twist. **Zollpackhof** heeft een tuin met kastanjabomen en biedt een prachtig uitzicht op de stad.
elisabeth-abegg-strasse 1, +49 3033099720, zollpackhof.de, open dagelijks 12.00-23.00

Tip: je kunt ook een rondrit maken met **bus 100**. Dit is een gewone stadsbus waarmee je langs alle belangrijke highlights komt. Een mooi alternatief voor de toeristische dubbeldekker. Of boek een tour met de **rondvaartboot** op de Spree. In een uur vaar je dan bijvoorbeeld langsde Rijksdag en de Berliner Dom.

Taxi

Er zijn veel taxistandplaatsen, maar je kunt ook een **taxi** op straat aanhouden of bestellen per telefoon. Reis je met kleine kinderen, meld dit dan van tevoren, want als de chauffeur geen zitje bij zich heeft, mag hij je niet meenemen. Taxi's zijn niet zo duur en bagage gaat gratis mee. Een handige app voor het bestellen van een taxi is Free Now of Bolt. Drie taxibedrijven: Würfelfunk (+49 30210101), Taxi Berlin (+49 30202020) en Taxi Quality (+49 30263000).

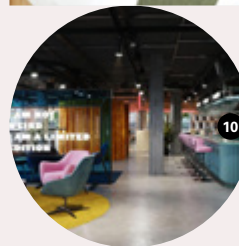
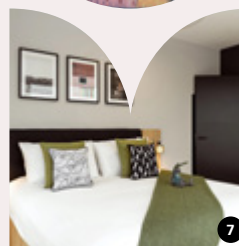
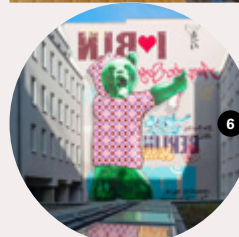
Fietsen

In Berlijn is **fietsen** heel goed te doen en er komen constant fietspaden bij. Houd er rekening mee dat veel Berlijners nogal hard en soms wat slordig fietsen. Zo halen ze af en toe rechts in of ze fietsen op de stoep. Naast elkaar fietsen wordt niet gewaardeerd en auto's houden niet altijd rekening met fietsers, pas dus iets meer op dan je in Nederland zou doen.

De wandelingen door **Mitte** en **Charlottenburg & Schöneberg** uit deze gids zijn heel geschikt als fietsroutes. Over **Tempelhofer Feld** fietsen is leuk en handig. Ook kun je een stuk van de **Berliner Mauerweg** (160 kilometer over de oude grens) fietsen. Je kunt ook de stad uitrijden via de **Radfernweg Berlin-Usedom** of **Berlin-Kopenhagen**, of fiets een deel van de **Wannsee-route**. Als je voor je fiets een extra ticket koopt, kun je die meenemen in de U-Bahn of S-Bahn.

Fiets huren? Je kunt bijvoorbeeld terecht bij Fahrradstation (fahrradstation.com), Berlin on Bike (berlinonbike.de), I love Berlin Tours (iloveberlinbiketours.com) en Lila Bike. Wil je liever gegidst worden tijdens een fietstour in een groep, kijk dan eens bij Free Berlin (fahrradtouren-berlin.com), Fat Tire Tours (fattiretours.com) of Viator (viator.com). Er zijn ook volop deelfietsen beschikbaar, onder andere bij services als Donkey Republic (donkey.bike), Call a Bike (callabike.de), Nextbike (nextbike.de) en Lime (li.me). Je kunt je fiets overal neerzetten voor de volgende gebruiker.

Je kunt in de stad ook gebruikmaken van een van de vele **elektrische steps** of **e-scooters** die je overal ziet staan. Voor de elektrische steps kun je terecht bij de app van Tier en van Lime. Voor een e-scooter kun je kiezen uit Tier en Emmy (emmy-sharing.de).

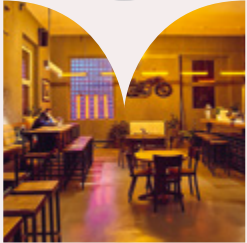

Bekijk nog veel meer leuke hotels en appartementen uit onze selectie via deze QR-code en ontdek alle voordelen van boeken bij Time to Momo!

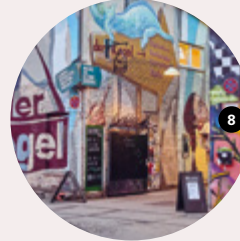
Top 10 Hotels

- 1 **Sir Savigny Hotel** > Origineel, warm en funky ingericht
- 2 **Hotel Art Nouveau** > Prachtig pand, met veel vintage meubilair
- 3 **Max Brown Hotel Ku'damm** > Centraal gelegen en zacht geprijsd
- 4 **Amano Grand Central** > Populair hotel, met dakterrassen en goede bar
- 5 **Yggotel Ravn** > Budgethotel met goede bedden en warme uitstraling
- 6 **Inside by Melia Berlin Mitte** > Strakke kamers en gezellige gezamenlijke ruimtes
- 7 **Wilde Aparthotels Checkpoint Charlie Berlin** > Niet goedkoop, maar voelt alsof je in de stad woont
- 8 **Ibis Styles Hotel Berlin Mitte** > In bruisend Mitte en betaalbaar
- 9 **Hotel the Yard** > Vlak bij restaurants en bars
- 10 **The Social Hub Berlin** > Gezellige lobby en een toffe bar

Top 10 Restaurants

- 1 Goede huisgemaakte döner: **Kebab with Attitude** > Gipsstraße 2
- 2 Italiaanse gezelligheid en lekker eten bij **Saporito** > Straßmannstraße 21
- 3 Voor sushi op hoog niveau ga je naar het stijlvolle **November** > p. 48
- 4 Mezze delen met je tafelgenoten op het terras van **Simsim** > p. 49
- 5 *Fusion food* en een mooi uitzicht op de Zoo bij **Neni Berlin** > p. 88
- 6 Bij **Kimchi Princess** ga je aan tafel zelf Koreaans barbecuen > Skalitzer Straße 36
- 7 **Klinke** serveert Duitse tapas als *Käsespätzle* > p. 105
- 8 Sfeervolle inrichting, goed eten en lekkere wijn bij **Katz Orange** > Bergstraße 22
- 9 In het hofje van **Yafu** eet je goed en bestel je cocktails > p. 105
- 10 Bij wijnbar **Facciola** kun je ook lekker Italiaans eten > p. 106

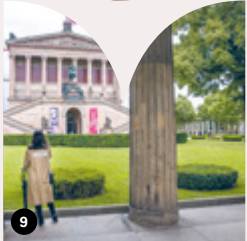
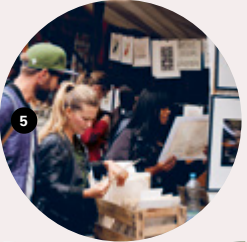
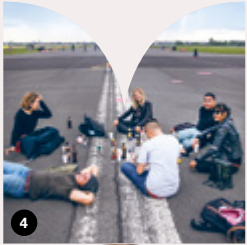

Top 10 Avondje uit

- 1 Ga dansen in festivalsfeer bij **Sisyphos** > Hauptstraße 15
- 2 Begin met een luxe diner en eindig aan de bar bij **Kink** > p. 45
- 3 Bezoek een openluchtbioscoop in **Volkspark Friedrichshain** > p. 57
- 4 Bezoek een grote show in het revuetheater **Friedrichstadt-Palast** > Friedrichstraße 107
- 5 Bij **Timberdoodle** krijg je bij elke cocktail een verhaaltje > p. 68
- 6 Zing mee in **Monster Ronson's Ichiban Karaoke** en blijf gerust tot laat hangen > Warschauer Straße 34
- 7 Haal een drankje bij een **Späti** en schuif aan bij de tafels ervoor
- 8 Voor een alternatieve sfeer ga je naar het creatieve **RAW-Gelände** > p. 74
- 9 Een groene rooftopbar met mooi uitzicht: **Klunkerkranich** > p. 135
- 10 Voor een biergarten in een rauwe sfeer ga je naar **Cassiopeia** > p. 69

Top 10

Zondag

- 1 Huur een kano en bewonder de **Oberbraumbrücke** > p. 62
- 2 Beklim de historische **Teufelsberg** in het westen van Berlijn > p. 138
- 3 Huur een bootje bij **Café am Neuen See** in Tiergarten > p. 33
- 4 Chill de hele middag op het oude vliegveld **Tempelhofer Feld** > p. 134
- 5 Bezoek de vlooiemarkt en eet bij de kraampjes in het **Mauerpark** > p. 54
- 6 Wandel langs het **Landwehrkanal** en drink wat bij een café > p. 137
- 7 Bezoek het **Treptower Park** met het Sovjetmonument > p. 138
- 8 's Zomers hebben clubs als Kater blau, Sisyphe en Heideglühen op zondagmiddag **open air-feesten**
- 9 De mooiste musea vind je op het **Museumsinsel** > p. 25
- 10 Neem **bus 100** en reis in een uur langs veel bezienswaardigheden > p. 11

Routebeschrijving 1 (circa 12,6 kilometer)

Begin met een ontbijt 1 en neem daarna de brug over de Spree naar Tränenpalast 2. Loop onder de brug door langs de Spree tot aan de Reichstag 3. Loop over het gras, steek de weg over en loop via de Simsonweg naar de Brandenburger Tor 4. Hier kun je besluiten het Tierpark 5 in te wandelen. Loop anders via de Ebertstraße naar het Holocaustmonument 6 tot aan Potsdamer Platz 7. Voor het spionagemuseum 8 sla je linksaf naar Leipziger Platz. Loop terug en vervolg de route via de Stresemannstraße. Ga links de Niederkirchnerstraße in om Joodse delicatessen te proeven 9 en een museum of expositie te bezoeken 10 11. Bij Checkpoint Charlie 12 ga je links de Friedrichstraße in. Bij U-Bahnhof Stadtmitte sla je rechtsaf in de Kronenstraße en meteen linksaf in de Charlottenstraße richting Gendarmenmarkt 13. Na dit plein ga je linksaf in de Französische Straße en weer rechtsaf voor de Friedrichstraße. Steek Unter den Linden over voor een bezoek aan een boekhandel 14. Loop een stukje terug en ga linksaf op Unter den Linden 15, over de brug naar het Museumsinsel 16. Bewonder de Dom en loop door het Kolonnadenhof. Steek de brug over en ga links voor een park 17. Loop daarna terug langs de Spree tot het standbeeld van Sint-Joris die de draak verslaat. Hier sla je linksaf in de Propststraße richting het oude Nikolaiviertel 18. Sla linksaf Am Nußbaum in. Steek de Spandauer Straße over en ga bij de Rathausstraße rechts en loop langs de Fernsehturm 19 naar Alexanderplatz 20. Ga weer terug onder het spoor en sla gelijk rechtsaf in de Gontardstraße. Steek de Karl-Liebknecht-Straße over en loop rechtdoor langs The Reed naar een koffiebar 21. Ga bij Rochstraße rechts onder de brug door 22 en sla linksaf de Münzstraße in 23. Sla rechtsaf in de Alte Schönhäuser Straße voor wat te eten 24 25. Voor een drankje loop je de straat af en ga je naar rechts op de Linienstraße 26. Of vervolg je route via de Mulackstraße voor ramen 27 en papierwaren 28. Na deze winkel sla je linksaf de Gormannstraße in. Via de Rosenthaler Straße 29 kom je uit bij de Hofjes 30 31. Wandel door de Hackesche Höfe (Hof 1, 2, 4 en 6) en stop voor een ijsje 32. Loop door en ga links bij de Sophienstraße en weer links de Große Hamburger Straße in voor een huis met historie 33. Loop terug en ga dan links de Auguststraße 34 35 36 op. Sla linksaf bij de Heckmann-Höfe 37 (voor de Tucholskystraße) en weer linksaf in de Oranienburger Straße. Sluit de wandeling af bij de synagoge 38.

Route 1

Mitte

Over de wijken

Berlijn wordt gezien als dé creatieve stad van Europa. Als er één wijk verantwoordelijk is voor dat imago, dan is het **Mitte**. Vooral in het ten noorden van de Spree gelegen **Scheunenviertel**, de voormalige Joodse buurt, is het culturele leven sinds de Wende (de periode rondom de val van de Muur) enorm opgebloeid. De **Auguststraße** en **Liniestraße** ontwikkelden zich met hun galeries tot internationaal kunstcentrum, in de **Mulackstraße** en **Torstraße** vestigden zich veelbelovende jonge designers met creatieve initiatieven. Bovendien vind je op elke straathoek een hip café of restaurant.

Het deel ten zuiden van de Spree is het luxe zaken-, winkel- en regeringscentrum (**Regierungsviertel**), met **Unter den Linden** en de **Friedrichstraße** als bekendste straten. In de Friedrichstraße kun je luxe shoppen bij de grote modemerken, maar je vindt in deze omgeving ook veel van de bekende bezienswaardigheden van de stad. Mitte is daardoor erg populair bij toeristen. De wijk heeft een authentieke, klassieke uitstraling, met plekken als de **Hackesche Höfe**, de **Gendarmenmarkt** en het **Nikolaiviertel**.

Ingeklemd tussen de twee delen van Mitte ligt het **Museumsinsel**, waar de belangrijkste kunstschaten van het land zijn verzameld. De jongste geschiedenis van Duitsland, van de hele 20e eeuw, is in heel Mitte duidelijk voelbaar. Het **Holocaustmonument** en de **Topographie des Terrors** laten je even stilstaan bij de Tweede Wereldoorlog. En ook de recentere geschiedenis is nadrukkelijk aanwezig, van het voormalige Oost-Berlijnse centrum **Alexanderplatz** tot dé symbolen van het verenigde Berlijn: de **Brandenburger Tor** en de **Fernsehturm**.

Handig!
Volg deze route ook via de **Time to Momo**-app zie p. 152

Haal alles uit jouw route

Voor wie: als je voor het eerst in Berlijn bent, en als je van historie, kunst en cultuur houdt. Je komt langs veel bezienswaardigheden en herdenkingsplekken waar de stad bekend om staat. **2 3 4 6 12 19 30**

Beste tijd: op zaterdag is het gezellig op de pleinen en markten. Zondag is ideaal vanwege de vele musea. Trek gerust een dag uit voor deze route.

Fietsen: met 12 kilometer is dit een lange route, dus een deel per fiets afleggen is een goed idee.

Ook de moeite waard: cultuurliefhebbers pakken in de buurt van Potsdamer Platz **7** het Kulturforum mee (**K**, p. 142) en fietsen in 11 minuten van de Reichstag **3** naar de Nationalgalerie der Gegenwart (**L** + p. 142).

Goed te combineren met: route 2.

Weinig tijd? Dit zijn de hoogtepunten: **3 4 11 19 31**

Mijn notities voor route 1

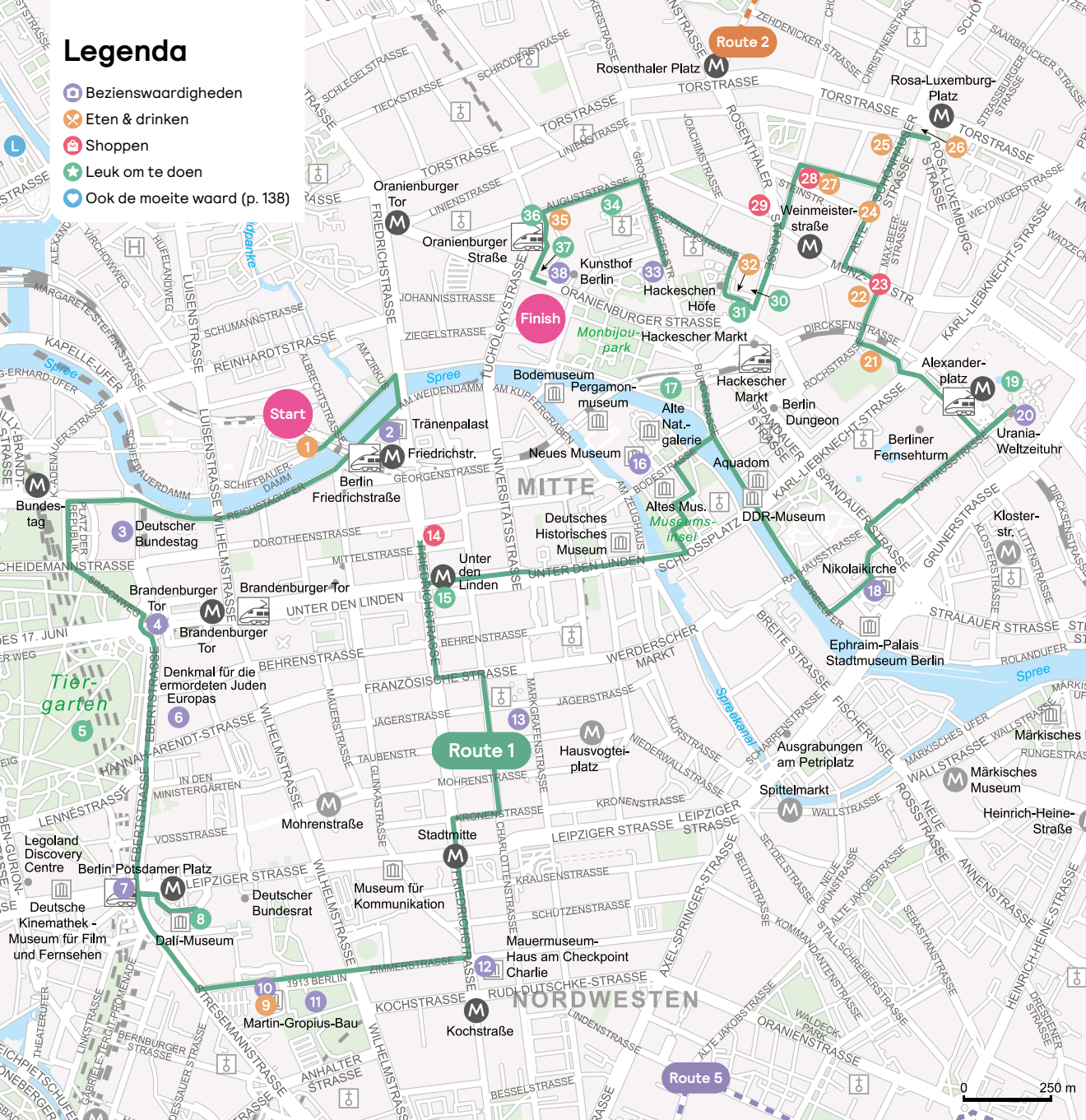
Mitte

- 1** Zimt & Zucker
- 2** Tränenpalast
- 3** **Reichstag** / Dachgarten
Restaurant Käfer
- 4** **Brandenburger Tor**
- 5** Tiergarten
- 6** Holocaustmonument
- 7** Potsdamer Platz
- 8** Deutsches Spionagemuseum
- 9** Beba
- 10** Gropius Bau
- 11** **Topographie des Terrors**
- 12** Mauermuseum / Checkpoint Charlie
- 13** Gendarmenmarkt / Französischer Dom
- 14** Dussmann das KulturKaufhaus
- 15** Unter den Linden
- 16** Museumsinsel
- 17** James-Simon-Park
- 18** Nikolaikirche
- 19** **Fernsehturm**
- 20** Alexanderplatz / Weltzeituhr
- 21** 19grams Alex
- 22** Lebensmittel in Mitte
- 23** Münzstraße
- 24** Alte Schönhauser Straße
- 25** Zeit für Brot
- 26** Kaschk by Brlo
- 27** limori
- 28** R.S.V.P. Papier in Mitte
- 29** Schoenhauser-Design
- 30** Haus Schwarzenberg
- 31** **Hackesche Höfe**
- 32** Canal
- 33** The Missing House
- 34** Clärchens Ballhaus / Clärchens Biergarten
- 35** House of Small Wonder
- 36** Auguststraße
- 37** Heckman-Höfe
- 38** Neue Synagoge

Dit wil ik niet missen!

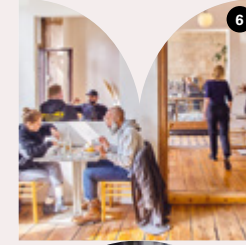
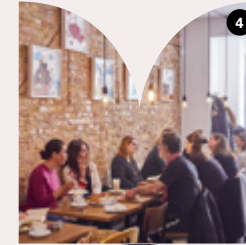
Legenda

- Bezienswaardigheden
- Eten & drinken
- Shoppen
- Leuk om te doen
- Ook de moeite waard (p. 138)

Top 10 Brunchen

- 1 Ga voor de lekkerste pannenkoeken naar **Le Bon** > Boppstraße 1
- 2 Het is brunchen met rosé *all day* bij **Allans Breakfast Club** > p. 49
- 3 Bij **Pala** proef je de smaken van het Griekse eiland Rhodos > Gaudystraße 1
- 4 **Nah am Wasser**: ontbijten aan het Landwehrkanal > Kiehlfufer 55
- 5 **Le Belfort** is een Franse bistro met een heel mooi terras > p. 45
- 6 Creatieve gerechten van hoge kwaliteit bij het geliefde **Annelies** > p. 106
- 7 Brunch chic (ook vega) in het sterrenrestaurant **Bonvivant** > p. 89
- 8 Gezonde gerechten bestel je bij **Genuine Treats** > p. 66
- 9 Doe je tegood aan de lekkerste Franse gebakjes bij **La Maison** > p. 128
- 10 Verwen jezelf met *banoffee waffles* van **Geist im Glas** > p. 126

Bezienswaardigheden

- 2 Het leed dat de Muur veroorzaakte was groot. Op weinig plekken in Berlijn is daarvan een schrijnender beeld te zien dan in de permanente tentoonstelling *Ort der deutschen Teilung* in het **Tränenpalast**. Tijdens de DDR was dit het treinstation waar mensen afscheid namen van familieleden die op bezoek waren geweest. Ontelbare tranen zijn hier geplengd, van woede, onmacht en verdriet. Te zien zijn foto's, objecten en verhalen van ooggetuigen.

museum / historie reichstagufer 17, hdg.de/traenenpalast, open di-vr 9.00-18.00, za-zo 10.00-18.00, entree gratis, s-bahn s3, s5, s7, s9, u-bahn u6 friedrichstraße

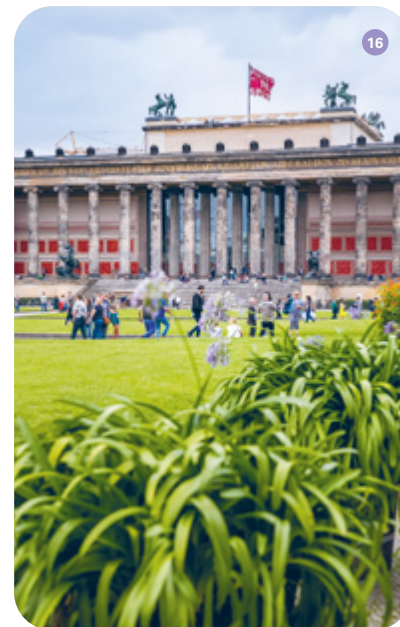
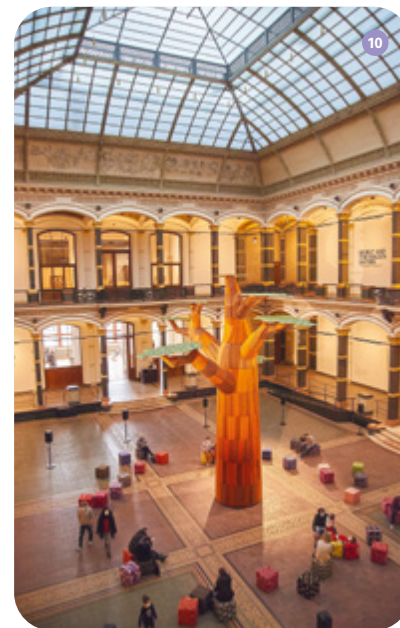
- 3 In de **Reichstag** zetelt het Duitse parlement, de Bundestag. Via een ingenieuze spiraal wandel je door de glazen koepel van architect Sir Norman Foster naar het dak, met een prachtig uitzicht. Werp ook een blik in de parlamentszaal. Om veiligheidsredenen moet je je minstens twee werkdagen van tevoren aanmelden. Tip: combineer je bezoek met een etentje in het **Dachgarten Restaurant Käfer** (feinkost-kaefer.de/berlin).

politiek / architectuur / uitzicht platz der republik 1, bundestag.de, open dagelijks koepel 18.00-21.45, restaurant 9.00-17.00 & 19.00-0.00, entree gratis, s-bahn s1, s2, s25, s26 brandenburger tor, u-bahn u5 bundestag, brandenburger tor

- 4 De **Brandenburger Tor** is in 1791 naar een voorbeeld uit de Griekse oudheid gebouwd. Het is de enige nog overgebleven doorgang van een stadsmuur die ooit om Berlijn stond. In de jaren van de Berlijnse Muur stond de stadspoort in verboden gebied, als een eenzaam symbool van de verscheurdheid van de stad. Hier sprak de Amerikaanse president Ronald Reagan in 1987 de legendarische woorden: *'Mister Gorbachev, tear down this wall!'* Tegenwoordig wordt de triomfboog juist gezien als het symbool voor de Duitse eenheid. Naast het gebouw ligt de Pariser Platz, dat grotendeels werd verwoest in de Tweede Wereldoorlog. Nu vind je er veel ambassades en het chique Hotel Adlon.

monument / historie ebertstraße/hoek unter den linden, s-bahn s1, s2, s25, s26, u-bahn u5 brandenburger tor

- 6 2711 betonnen zuilen herdenken de slachtoffers van de Jodenvervolging in de Tweede Wereldoorlog. Je zou denken dat de plek tot eerbiedig zwijgen stemt, maar iedereen reageert anders op een bezoek aan het **Holocaust-**

monument. Dat was precies de bedoeling van architect Peter Eisenman, die het publiek niet wilde voorschrijven hoe ermee om te gaan.

monument / historie cora-berliner-straße 1, stiftung-denkmal.de, open monument 24 uur per dag, informatiecentrum di-zo 10.00-18.00, entree gratis, s-bahn s1, s2, s25, s26, u-bahn u5 brandenburger tor

- **7** In de jaren 20 was de levendige **Potsdamer Platz** een symbool voor het moderne Berlijn. Des te treuriger is het dat het tijdens de Koude Oorlog een groot, verwoest stuk niemandsland was, ingeklemd tussen Oost en West. Nadat de Muur was gevallen, was het een grote bouwput. Een jaar later trad Roger Waters hier op, met zijn concert *The Wall*. Daarvoor nodigde hij veel andere grote artiesten uit. Tegenwoordig is het plein weer omgeven door hypermoderne architectuur.

plein / historie / architectuur potsdamer platz, s-bahn s1, s2, s25, s26, u-bahn u2 potsdamer platz

- **10** In het museum **Gropius Bau** zijn spraakmakende tentoonstellingen te zien. Bijzonder is dat veel kunstenaars speciale kunstwerken voor de ruimte maken, zoals Ai Weiwei en Anish Kapoor. Ook de architectuur van het gebouw is een

bezoek waard. Het werd in 1881 ontworpen door Martin Gropius en Heino Schmieden en raakte zwaar beschadigd tijdens de oorlog. Koop je kaarten online en vermijd de wachtrij.

museum / kunst / architectuur niederkirchnerstraße 7, gropiusbau.de, open ma&wo-zo 10.00-19.00, entree € 9, s-bahn s1, s2, s25, s26, u-bahn u2 potsdamer platz

- **11** Op de plek waar de SS en de Gestapo de meest wrede methodes voor de onderdrukking en vervolging van politieke tegenstanders uitbroedden, bevindt zich nu **Topographie des Terrors**. Deze tentoonstelling is de aangewezen plek om je historisch bewustzijn op te frissen, voordat je verder loopt door dit van nazi-geschiedenis doordrenkte stuk Berlijn.

museum / historie niederkirchnerstraße 8, topographie.de, open dagelijks 10.00-20.00, entree gratis, u-bahn u6 kochstraße

- **12** Op 13 augustus 1961 begonnen Oost-Duitse soldaten met de bouw van de Muur. Het **Mauermuseum** bij grenspost **Checkpoint Charlie** vertelt het verhaal van de meestal weinig succesvolle vlucht pogingen. Ook leer je hier meer over hoe het was om in Oost- of in West-Berlijn te wonen. Buiten staat een kopie van het vroegere wachthuisje.

museum / historie friedrichstraße 43-45, mauermuseum.de, open dagelijks 10.00-20.00, entree € 18,50, u-bahn u6 kochstraße

- **13** De **Gendarmenmarkt** dankt zijn naam aan het regiment gendarmes dat in de 18e eeuw hier zijn stallen had en is een van de mooiste pleinen van Berlijn. Je vindt er de Deutscher Dom, het Konzerthaus en de **Französischer Dom**. Bij de laatste kun je de trappen beklimmen voor een 360 gradenblik over de stad. In de zomer zijn er voor het Konzerthaus klassieke concerten in de open lucht.

plein / religie / uitzicht gendarmenmarkt, franzoesischer-dom.berlin, open uitzichtplatform jan-feb & dec di-zo 11.00-16.00, mrt-okt dagelijks 10.00-18.00, okt-nov dagelijks 11.00-16.00, entree € 5,85, u-bahn u2, u6 stadtmittle

- **16** Het in de Spree gelegen **Museumsinsel** omvat enkele van de belangrijkste musea van Duitsland. Het **Altes Museum** herbergt werken uit de klassieke oudheid, de **Alte Nationalgalerie** toont 19e-eeuwse schilderkunst, bij het **Neues Museum** zie je Egyptische kunst en bij het **Bode-Museum** beeldhouwkunst. Je vindt er ook de **James-Simon-Galerie**, het **Pergamonmuseum**

Panorama (in verband met renovatie gesloten tot 2027) en de **Berliner Dom**, met aan de overkant het herbouwde **Berliner Stadtschloss**.

museum / historie / kunst bodestraße 1-3, smb.museum, zie website voor tijden en prijzen, s-bahn s3, s5, s7, s9 hackescher markt

- **18** Het Nikolaiviertel ademt de sfeer van een oud Duits dorpje. De buurt is vernoemd naar de **Nikolaikirche**, een kerk uit de 13e eeuw die tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd raakte. In de jaren 80 werden de kerk en de verwoeste historische huizen eromheen eindelijk herbouwd. De kerk is nu een museum over de geschiedenis van de stad.

religie / museum / buurt nikolaikirchplatz, stadtmuseum.de/museum/museum-nikolaikirche, open dagelijks 10.00-18.00, entree € 7, u-bahn u5 rotes rathaus

- **20** Tijdens de roaring twenties was Berlijn de place to be, met de **Alexanderplatz** als epicentrum. In de DDR-tijd was het plein de centrale ontmoetingsplek van Oost-Berlijn. Door de typische Sovjet-architectuur proef je nog de sfeer van het communisme. Sinds de renovatie van warenhuis Galeria Kaufhof en de komst van winkelcentrum Alexa is het plein weer erg geliefd. Ook vind je hier de **Weltzeituhr**, waarop je de tijd in verschillende wereldsteden kunt aflezen.

plein / historie alexanderplatz, s-bahn s3, s5, s7, s9, u-bahn u2, u5, u8 alexanderplatz

- **33** De turbulente historie van Berlijn zie je ook terug bij **The Missing House**, een project van Christian Boltanski. Op deze plek werd in de ochtend van 3 februari 1945 het voormalige huis door bommen vernietigd. De witte naamplaten aan beide zijden herdenken de vroegere bewoners van het gebouw.

historie große hamburgerstraße 15, s-bahn s1, s2, s25, s26 oranienburger straÙe, u-bahn u6 oranienburger tor

- **38** De gouden koepel van de **Neue Synagoge** uit 1866 was het pronkstuk van de Joodse gemeenschap in Berlijn. Het gebouw overleefde in 1938 de Kristallnacht, maar werd in 1943 tijdens een bombardement alsnog verwoest. In het gerenoveerde gebedshuis is een permanente tentoonstelling te bezichtigen.

religie / museum oranienburger straÙe 28-30, centrumjudaicum.de, open jan-mrt & okt-dec ma-do & zo 10.00-18.00, vr 10.00-15.00, apr-sep ma-vr 10.00-18.00, zo 10.00-19.00, entree € 7, s-bahn s1, s2, s25, s26 oranienburger straÙe

Eten & drinken

- **1** Voor de oude koffiehuiscultuur ga je naar **Zimt & Zucker**. Het interieur is ouderwets en op de kaart vind je zowel yoghurt met granola als een typisch Duits ontbijt bestaande uit een mandje met brood en verschillende soorten beleg. Zoals gebruikelijk bij een Duits café hebben ze ook een goedgevulde vitrine met taarten. Reserveren is aan te raden.
ontbijt / lunch / tussendoor schiffbauerdamm 12, +493081010858, zimtundzucker.com, open dagelijks 8.00-17.00, prijs €, s-bahn s3, s5, s7, s9, u-bahn u6 friedrichstraße
- **9** Naast het museum Gropius Bau zit een restaurant waar ze delicatessen uit de Joodse wereldkeuken serveren. In de zomer kun je bij **Beba** buiten zitten. Binnen hebben ze een verticale tuin met kruiden en groenten die ze gebruiken voor hun gerechten. De *chachapurri* (Georgisch brood gevuld met feta en tijm) moet je hier zeker proberen.
lunch / terras niederkirchnerstraße 7, +49 15731907076, beba.berlin, open ma & wo- vr 11.00-17.00, za-zo 11.00-19.00, prijs €, s-bahn s1, s2, s25, s26, u-bahn u2 potsdamer platz

- **21** Om de hoek van de Alexanderplatz, waar je vooral ketens zult vinden, zit **19grams Alex**. Deze koffiebar heeft een kleine brunchkaart en een grote keuze aan taarten. De zelfgebrande koffie wordt ook op veel andere locaties in de stad verkocht. Binnen is veel plek, maar als het weer het toelaat is het terras een aanrader, hier heb je een mooi uitzicht op de Fernsehturm.
koffie / lunch / tussendoor karl-liebkecht-straße 13, +493027577809, 19grams.coffee, open dagelijks 9.00-17.00, prijs €, s-bahn s3, s5, s7, s9, u-bahn u2, u5, u8 alexanderplatz

- **22** De Duitse (thuis)keuken op z'n best eet je bij **Lebensmittel in Mitte**. Typische wintergerechten, zoals *Käsespätzle* en appelstrudel, serveren ze hier het hele jaar door. Natuurlijk gaan ze ook met de seizoenen mee en eet je asperges in de lente, cantharellen aan het eind van de zomer en eendenbout zodra het einde van het jaar in zicht is. De lunch is hier misschien nog wel beter dan het diner.
lunch / diner rochstraße 2, +49 3027596130, open ma-za 12.00-0.00, prijs €, u-bahn u8 weinmeisterstraße

- **24** Aan het begin van de **Alte Schönhauser Straße** vind je allemaal leuke winkels, maar het einde van de straat zit vol met restaurants en cafés. Ga bijvoorbeeld naar **Mädchenitaliener** op nummer 12 voor Italiaans (ze hebben ook een kleine biertuin), neem een Vietnamees broodje bij **Banh Mi Stable** op nummer 50 of bestel een van de Koreaanse gerechten bij **YamYam** op nummer 6.
straat / lunch / diner alte schönhauser straße, verschillende openingstijden en prijzen, u-bahn u8 weinmeisterstraße

- **25** In Berlijn duiken steeds meer bakkerijen op die op ambachtelijke wijze hun brood bakken. Bij **Zeit für Brot** zie je de bakkers door het glas achter in de winkel de hele dag door bakken. Bestel een *Zimtschnecke* (kaneelrol), hun specialiteit, en neem met een kop koffie plaats aan een tafeltje in de winkel of buiten op het terras. Inmiddels hebben ze meerdere locaties in de stad.
bakker / koffie / terras alte schönhauser straße 4, zeitfuerbrot.com, open ma-vr 7.00-20.00, za 8.00-20.00, zo 8.00-18.00, prijs €, u-bahn u2 rosa-luxemburg-platz